

5. Сергієнко І. М. Глубинно-психологические причины нарушения экологичности диалогического взаимодействия психолога и клиента // Актуальні проблеми психології. Сер. Екологічна психологія. Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. Максименко С. Д. – К.: 2005, т. 7, вип. 6 – С. 221 – 228.
6. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии: Наука о душе. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 208 с.
7. Франкл В. Психотерапия на практике: Пер. с нем. – СПб.: Питер, 2001. – 256.
8. Якоби М. Встреча с аналитиком. Феномен переноса и человеческие отношения: Пер. с англ. – М.: Инст-т общегуманитарных исследований, 1996. – 180 с.
9. Яценко Т. С. Теорія і практика групової психокорекції: Активне соціально-психологічне навчання. – К.: Вища шк., 2004. – 679 с.

МЕТОДОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ КАТЕГОРІЇ ВПЛИВУ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Скребець Василь Олексійович

доктор психологічних наук, ст. наук. співробітник, завідувач кафедри, професор, Чернігівський державний педагогічний університет ім. Т.Г.Шевченка, психолого-педагогічний факультет, кафедра екологічної психології та психічного здоров'я, м. Чернігів

В статті обґрунтовується використання в екологічній психології категорії «вплив», яка є ключовим поняттям не тільки при вивченні екологічної свідомості, але й у розумінні психологічної сутності поняття «середовище».

Ключові слова: вплив, екологічна психологія, екологічна свідомість, середовище

Екологічна психологія на відміну від загальної має справу з категорією впливу, що є ключовим поняттям і проходить центральною віссю не тільки у визначеннях екологічної свідомості [8], але і в розумінні екопсихологічної сутності середовища [11]. Треба зауважити, що «вплив», як психологічна категорія, вивчався в загальній психології [5, 6], у соціальній [4, 9, 10], та в педагогічній психології [1], проте, в силу своєї звичності і поширеності у повсякденні, в буденній свідомості, як і в науковому обігу, поняття впливів майже не розглядалося в екологічній психології. У методологічному аспекті поняття «впливу» не вивчалось взагалі.

Здавалося б усім ясно, всі знають, що у світі все між собою взаємопов'язане: щось є причиною, а щось являється наслідком впливів. Нічого в житті і людській практиці не відбувається без впливів. Навіть людей, які спроможні вирішувати проблеми, викликати потрібні зміни або перешкоджати небажаним називають «впливовими». Науковий принцип «детермінізму» також коренями своїми плине від поняття впливу. Отже, вплив – це важливо й універсально. Але склалося так, що сучасною психологічною наукою здебільшого приймається до уваги й вивчається результат того чи іншого впливу, а не сам вплив. Так, наприклад, по Г.О.Баллу і М.С.Буригіну [1] психологічні впливи можуть аналізуватися у багатьох аспектах. Деякі з таких аспектів дослідження форм прояву впливів автори наводять.

1. Іntenційний аспект визначається тим, на які зміни реципієнта вплив орієнтований.

2. Операційний аспект торкається того, яким чином, посередництвом яких операцій вплив здійснюється.

3. Результативний аспект визначається тим, який результат досягається завдяки впливу. Він, зазвичай, не завжди співпадає з початковими інтенціями.

4. Статусно-рольовий аспект стосується того, наскільки рівні чи різні є впливаючий суб'єкт та реципієнт (вважається, що це індивіди) по соціальному чи соціально-психологічному статусу, а якщо ні — то хто з них вищий; в якій ролі (наприклад, «дитини», «дорослого» чи «батька») виступає кожен з них. Зрозуміло, що у цьому ракурсі вплив розглядається як активна субстанція міжособистісних взаємин, і тільки. Більше того наголос робиться на результаті, а не на процесі здійснення впливів.

Розкриття інтенційного (як і результуючого) аспектів впливу, за даними авторами, передбачає характеристику змісту викликаних (або ним упереджених) змін. Стосовно до індивіда-реципієнта вони можуть спрямовуватися на:

1) базовий рівень особистості (стосовно якого, як вважають автори, можливості впливів відносно обмежені). Цей рівень спрямований на темперамент, характер, емоційно-вольову сферу, здібності, у тому числі інтелектуальні;

2) на досвід, знання, навички, звички, уміння;

3) на спрямованість особистості, світогляд, морально-етичну та естетичну сфери;

4) на установки, диспозиції, відношення особистості до світу, інших людей, до себе;

5) на діяльність і спілкування.

В екопсихологічному контексті нас більше будуть цікавити функціональні прояви впливів людської свідомості на довкілля і внутрішні стани людини, як і довкілля на свідомість, впливи внутрішніх станів та процесів на свідомість, а через свідомість – на все інше:

світогляд, спосіб життя, звички, настрої, почуття, переживання, психіку взагалі, її функціонування й розвиток.

Отже, визначимо поняття «вплив» як процес (дію, акт), що викликає якісні та/чи кількісні зміни матеріального і духовного субстрату в ознаках фізичного, біологічного чи психологічного прояву. Звідси різномодальність і різна субстанціональність впливів. Як наприклад, категорію впливів з усією очевидністю можна спостерігати у проявах провідних принципів психічного розвитку [7]:

- принцип стійкої динамічної рівноваги: біфуркації та випадковості є тими чинниками впливів, що викликають нерівноважність середовища з генотипспадкоємним потенціалом, рівною мірою необхідними для саморозвитку психіки;

- принцип взаємодії (взаємовпливу) тенденцій до збереження та змін: адаптогенез можливий тільки завдяки впливів спадкоємності та збереження генотипу і його видозмін під впливом умов існування й розвитку;

- принцип взаємодії (взаємного впливу) систем інтеграції та диференціації: психічний розвиток здійснюється взаємними впливами інтегрованої цілності функціональних структур психіки на її диференціацію та спеціалізацію, як і впливами чітко виокремлених, самостійних в межах власних функцій, структур на ієрархічно інтегровану цілісність.

Саме завдяки таким впливів психіка у своєму розвитку проходить шлях від злитності, дифузності, дискретності до визначеності і функціональної специфічності, від ригідності і стереотипії до гнучкості, узгодженості, поведінкової пластичності, гармонійності. У даному випадку впливи виступають внутрішньою детермінантою психічного розвитку.

Конкретизуючи функціональну сторону визначеного поняття, вплив у контексті екологічної психології варто розглядати як впровадження у психіку суб'єкта певного смислового чи образного конструкта (цінності, переживання, ідеї), що усвідомлюється людиною, або приймається нею як установка до дії. Тут важливими є дві речі: перша - **прийняття нового** значення в сутності явищ реальної дійсності з переводом його в особистісний сенс зі зміною попереднього сенсу, або ж, у разі неповного усвідомлення смислів, - узгодження навіюваного під впливом значення з наявним особистісним конструктом. І друга важлива складова впливу це є спонукальна функція до дії. Те, що надходить від впливу, йому надається **дієвість** незалежно від рівню його рефлексивності, тобто незалежно від того усвідомлюється він чи ні. **Прийняття і дієвість** є найважливішими ознаками впливу. Людина впроваджене через вплив приймає до дії, або по-іншому, дія, активність, вчинок, поведінка чи діяльність тепер уже здійснюються у відповідності до змісту і спрямованості, що плінуть від впливу.

Ілюстративно вкажемо лише на деякі, очевидні, майже рефлексорні форми такого впливу: позіхання – варто одній людині смачно затагнути у позіху, як інші стануть позіхати. Або, якщо людина розпочинає

вербальне звернення до іншої людини спокійним, зичливим тоном, то може розраховувати на таку ж благосприятливу форму відповіді, те саме – з роздратуванням у голосі, чи агресією в комунікативному ставленні. Дієва сторона впливу (як видно, вона може бути наявною і без першої, тобто без зміни попередніх сенсів). Усе це передається, навіюється, впливає. Можна помічати, що люди, які тривалий час перебувають разом, згодом виявляються схожими не тільки за манерами, а й за стереотипами виразів, оцінок, ставлень. Варто за обідом комусь сказати, що борщ має неприємний запах і не смачний, як інші, що за столом, під впливом нездоланої відрази миттєво втрачають апетит, хоча і можуть бути впевненими в несправедливості зауваження. Тут ми маємо зовнішні, свідомо не контрольовані впливи.

Особливо податливі до впливів діти. Оцінки дорослих: «це смачно», «це чимось пахне», «як холодно» відразу викликають у дітей відповідні відчуття і гримаси, особливо, якщо це чується від авторитетної, чи, як кажуть в психології, від референтної дорослої людини. «У вас на щоці сидить якась букашка і впивається у вашу кров», - таке зауваження миттєво викликає рефлексорну дію, більше того, услід за таким інстинктом людина дійсно починає відчувати на вказаному місці свербіння чи навіть біль.

Наведені приклади впливів на психіку людей є найпростішими, що здійснюються шляхом наслідування (наслідування у випадку з позіханням, наслідування емоційності комунікативного звернення), або шляхом навіювання (як у випадку зі ставленням до страви чи у прикладі з букашкою). Ці впливи (рухи, образи, почуття, ідеї) не тільки сприймаються людиною, а й *приймаються* нею та *викликають* певну дію.

Можна навести й іншого роду приклади впливів. Надзвичайні ситуації, такі як пожежа, аварія, катастрофа, спроможні викликати афекти, під впливами яких людина втрачає контроль свідомості і діє за обставинами – імпульсивно, непередбачувано. Так само людина, що з головою поринула у справу, слабо контролює оточення. На слова «тут сильний протяг» така людина машинально потягнеться до закритого вікна, щоб його прикрити, не відриваючись від захоплюючої діяльності. При сильній втоми людям притаманно з усім погоджуватися і лише за деякими винятками сприймати почуте чи побачене критично. Віра, любов, ненависть також спроможні лишати людину здорового глузду. Скрізь тут у якості фільтра, критичності виступає увага, як функція психічного контролю, незалежно від того знижується вона під впливом сильних емоцій, зосереджується на чомусь, чи проявляє неспроможність зосередитися від втоми, лютого гніву чи сліпої віри. Фіксація свідомості на образах, асоціаціях, предметах чи діях за умов одночасного відволікання, відсторонення уваги на інше лежить в основі гіпнотичного впливу. В останньому разі, впливи приймаються не через переконання чи спонукування, а повністю поза свідомо, без будь-якого критичного до них ставлення з

боку людини, на яку впливають означені фактори. Однак, так буває не завжди.

По відношенню до зазвичай діючих на нас впливів і вражень, як і до образів та ідей, що виникають внаслідок цього, ми здебільшого намагаємось визначитися чи це дійсно так, завжди пробуємо прикласти до них власні критерії довіри, щоб переконатися та впевнитися з мірою їх реальності. Іншими словами, ми завжди намагаємось так чи інакше асимілювати впливи, пов'язати їх з власним попереднім досвідом, знаннями, оцінити їх хоча б мірками або уявленнями здорового глузду. Це означає, що до зовнішніх впливів ми здебільшого проявляємо критичність сприйняття і ставлення. Адже і в повсякденні та у більшості випадків з екологічною свідомістю ми маємо справу не з гіпнозом, а з усвідомленою критичністю уваги до цінностей і сенсів довкілля. Тут спрацьовує критичність мислення.

Сприймаються некритично ті речі і впливи, які є звичними, повсякденними, стереотипованими, не цікавими і не шкідливими – вони лишаються як би не поміченими свідомістю людини, адже вони носять стверджувальну відповідь на питання «чи це дійсно так є?» У міру того як враження від сприйняття дійсності і впливи, що надходять від них, віддаляються від звичного і набувають нових чи оригінальних рис, властивостей, ознак чи форм прояву, вони починають збуджувати відчуття підозри, сумніву, недовіри, напруженості й остороги, а значить відповідно переживатися, залучати «критерій довіри», концентрувати або й акцентувати увагу, провокувати орієнтувальну реакцію «що це?». Такий функціональний стан свідомості тепер не задовольняється біглим, поверхневим напівінтуїтивним скануванням дійсності, а все виразніше проступає у нашій перцепції, нашій саморефлексії, нашому спостереженні, зосередженні на фокусі відтворення дійсності. Саме через це, те, що сприймається переходить із загально психологічної категорії в екопсихологічну площину.

Крізь таке контролювання з боку свідомості, через концентрування на ньому уваги, людина намагається адекватно пропустити, профільтрувати свої враження і впливи, як і враження від впливів, та знайти своє їм тлумачення, своє «правильне» ставлення. Саме тому в «день сміху і жартів» 1-го квітня ми використовуємо такі впливи, які, не втрачаючи своєї парадоксальності, були б максимально правдоподібними. Якщо ми скажемо колезі, що його в кабінеті керівника очікує Наполеон Бонапарт, то факт такого впливу буде сприйнятий як неймовірний, ілюзорний і миттєво буде заперечений як нереальний, у відповідності до цього послідує і дія – спокійна, критична реакція. А якщо ми співробітнику того ж 1-го квітня повідомимо, що на нього очікує урядова нагорода, про що повідомляється номінацією лауреатів в «Урядовому кур'єрі», а цей співробітник дійсно має підстави на таке визнання, то він, скоріш, буде шукати відповідний номер офіційного повідомлення і спрямує свої дії до бібліотеки. Отже, фільтри свідомості – це окрема тема аналізу в екологі-

чній психології. Вони можуть надходити від самих різних внутрішніх і зовнішніх чинників: індивідуально-типологічних особливостей людини, її когнітивної сфери, стилю й типу мислення, моральних і світоглядних позицій особистості, гендерних відмінностей, ціннісних орієнтацій, особистісних сенсів, тощо. Зовнішні фактори також причетні до впливів: раптовість, чіткість і гармонійність контуру, рух на фоні застигlosti, багато іншого. Проте, впливи в екологічній психології здебільшого не вивчені, не з'ясовані.

Наведені в прикладах впливи відносяться до вражень, що поєднуються з попереднім досвідом людини. Аперцепція таких вражень викликає відповідні впливи у залежності від того узгоджуються вони з наявним досвідом чи дисонують з ним. Але, незалежно від того будуть вони діяти безпосередньо на психічні стани людини, чи на її уявлення, впливи того й іншого порядку суб'єктивно переживаються. Якщо говорити з позицій екологічної психології, то можна допускати, що впливи, саме вони, є і механізмами, й результатом причетності людини до явищ, подій чи речей, що сприймаються від реальної дійсності (ми не говоримо від «довкілля» чи «середовища», а говоримо від «реальної дійсності», бо маємо на увазі і зовнішню, і внутрішню, тобто і суб'єктивну реальну дійсність також відносимо до такої, що може впливати на психіку людини). Отже, спрямовуючи дану тезу в екопсихологічну площину, можна говорити, що саме вплив і є той чинник, який залучає свідомість до реалій, що сприймаються або плинуть від уявлення, у такий спосіб він надає свідомості ознак *компліцитності* (причетності), через нього людська свідомість набуває властивостей екопсихологічної валентності [8].

Компліцитарність впливів не обмежується усвідомлюваними критеріями, вони феноменологічно можуть бути й такими, що надходять від ситуації сприймання, механізмів спрямованої дії (наслідування, нав'язування, навіювання), внутрішніх процесів психіки, зокрема, механізмів, що лежать в основі пізнавальних процесів. Тут важливе значення належить увазі. Якщо увагу розглядати як функцію психічного контролю [2], то ставлення людини до дійсності стає зрозумілим через основну біологічну функцію психіки – орієнтувальну діяльність в адаптації живої істоти до умов існування задля виживання. Розуміння психіки як орієнтувальної діяльності і знання тих змін, що потерпає увага, стаючи розумовою функцією психічного контролю, дозволяє розглядати її як механізм впливу на організацію психічної діяльності взагалі і свідомості, зокрема [2, 3]. Це є найбільш глибинна форма екопсихологічного прояву впливів.

Психічне орієнтування допускає поєднання образу середовища, уяви дії і самої дії, тобто сукупного образу, на основі якого і відбувається управління дією. Управління дією на основі образу вимагає зіставлення завдання з його виконанням. Отже, контроль складає необхідну й істотну частину такого управління. Через дію з речами далі здійснюється і контроль над образами. Форми контролю можуть бути різними, з

різною мірою відокремлення, але контроль над плином дії складає невід'ємний елемент психіки як орієнтувальної діяльності.

На відміну від інших дій, що створюють власний продукт, діяльність контролю не має окремого продукту – він опосередковано впливає на породження того чи іншого психічного продукту. Так само й увага завжди спрямована на те, що вже існує, – забезпечує регулюючий вплив на успішне здійснення визначеної психічної функції (мислення, пам'яті, уяви чи чогось іншого). Таким чином, розгляд уваги як функції психічного контролю знімає основне з усіх заперечень проти неї як самостійної форми психічної діяльності: відсутність окремого характерного продукту. Але увага – завжди є вплив на організацію інших психічних явищ (процесів, станів, властивостей особистості) задля досягнення відповідного їм продукту психічної діяльності.

Увага опосередковує предметну дію, і, стаючи розумовою, неминує скорочується, наближається до "дії по формулі", тим самим впливає на організацію психічної активності мислення (у разі, коли йдеться про розумову дію). На ділянці скорочення відбувається як би безпосередній, асоціативний перехід від вихідних даних до результату (те, що в психології називається "дією по формулі"). Для спостерігача (самої людини) цей перехід, як і його вплив, позбавлений конкретного змісту, вірніше не усвідомлюється і тому здається відсутнім. Але, якщо це скорочення відбувається з розумінням скороченого змісту і *переживанням* своєї активності, що спостерігається у випадку планомірно наміченого засвоєння, де розуміння і переживання утворюються і зберігаються, то у свідомості суб'єкта чітко виступає конкретний зміст переходу дії з зовнішнього розгорнутого у внутрішнє скорочене, відчувається і внутрішній вплив уваги на успішність виконання дії. Зворотну сторону цього процесу можна уявити у такий спосіб: коли формування будь-якої психічної функції організовано планомірно і розгорнуто, то у пізнанні (рефлексії) вона представлена розумінням активності суб'єкта по здійсненню даної функції, а на поведінковому рівні це є не що інше як вплив внутрішньої організації й управління, адже увага з самого початку була представлена розгорнуто і, як би, ззовні.

Якщо ж діяльність по здійсненню контролю над протіканням психічної функції (скажімо, мислення чи пам'яті) складається стихійно, то цей контроль, стає розумовим і скороченим, але він завжди є і так само впливає на внутрішню організацію психічної діяльності. Він з природною мимовільністю уявляється у свідомості позбавленим власного змісту, тобто виступає стороною чи властивістю тієї функції, на яку впливає, яку він контролює, опосередковує. У цьому власне і виявляється увага, це – зосереджений вплив регулятивної функції свідомості.

Однак потрібно підкреслити, що увага утворюється лише тоді, коли дія контролю стає не

тільки розумовою, але і скороченою. Процес контролю, що виконується як розгорнута предметна діяльність, є лише тим, чим він є, і аж ніяк не є увагою. Навпаки, він сам вимагає уваги. Але коли нова дія контролю перетворюється в розумову і скорочену, тоді і тільки тоді вона стає увагою. Не всякий контроль є увага, але всяка увага є контроль. В опосередкуванні психічної дії контроль лише оцінює діяльність чи її результати, а увага своїм коригуючим впливом її поліпшує. Оцінка і поліпшення діяльності відбувається за рахунок того, що внутрішній психічний контроль, який використовує функцію уваги, здійснюється за допомогою критерію, міри, зразка, "образу, що попередньо створений". Саме увага завдяки своїх опосередкованих впливів мобілізує і спрямовує контроль.

Приклади цього загальновідомі: якщо пісня знайома, її слова розрізняються навіть у невиразливій мелодії; якщо відомо, про що йдеться, то слова легко розрізняються (впізнаються) і в нерозбірливому тексті; і навпаки, якщо зрозумілі всі слова і побудовані вони у строгі логічні конструкції чи тлумачення, але предмет висловлювання новий, не зустрічався раніше, то сприйняття і засвоєння його буде утрудненим. Значення цих прикладів зводиться до того, що наявність образу, який створений попередньо і як би випереджає реальне сприйняття, збільшує розпізнавальну здатність у відношенні свого об'єкта і знижує її у відношенні всіх інших. Це і є механізм внутрішнього впливу уваги на організацію психічної дії сприйняття.

Може виникнути запитання – як же тоді пояснити увагу до об'єкта ще на стадії попередній до його сприйняття, тобто до утворення його виразного образу? Це можна пояснити в такий спосіб. Якщо ця увага мимовільна, вона використовує перші враження для контролю наступних; якщо це увага довільна, то вона користується схемами, які склалися у попередньому досвіді взаємодії з об'єктами аналогічного роду. Можуть бути й інші пояснення, що надходять від впливів з боку механізмів і закономірностей сенсорної чи словесно-логічної, вербальної перцепції. У понятті «гештальту» з особливою виразністю відстежується сутність того, як внутрішні і зовнішні впливи взаємодіють не тільки в розгорнутій зовнішній формі, а й у глибинно психологічній, внутрішній площині.

Спостереження й експериментальні дослідження свідчать, наприклад, про вплив кольору на видиму величину предмета (білі й узагалі світлі предмети здаються більшими, ніж рівні їм чорні чи темні предмети: так у світлому вбранні людина сприймається крупнішою, повнішою, ніж у темному). Відносна інтенсивність освітлення впливає на видиму віддаленість предмета, інтенсивність зовнішніх звукових сигналів впливає на оцінку часового інтервалу між ними (чим інтенсивніший сигнал, тим меншими здаються інтервали між ними), відстань чи кут зору, під яким ми сприймаємо зображення чи предмет впливає на його

видиме фарбування: колір на відстані дуже істотно змінюється. У такий спосіб включення предмета до складу того чи іншого цілого впливає на його сприймані параметри. У сприйнятті, зазвичай, кожна частина залежить від того оточення, у якому вона знаходиться. Це положення особливо чітко і наочно виявляється на деяких оптико-геометричних ілюзіях.

Середній жовто-зелений кружок здається зеленим, якщо він сприймається в структурі зелених навхрест розміщених кружків і жовтим, якщо він сприймається в структурі жовтих кружків. Включення в ту чи іншу фігуру призводить до відповідного підрівнювання кольору.

Особливо яскраво виявляються ілюзії сприйняття при зоровій оцінці розмірів. Наприклад в ілюзіях Мюллера-Лайера величина фігур залежить від оточення, у якому вони знаходяться. Оточення, у якому знаходяться два однакових кола, помітно змінюють їх розміри. Сприйняття величини вертикальних відрізків залежить від тих структур, у які вони входять, від цілісної ситуації, до якої вони належать. Прямі сприймаються рівнобіжними, якщо вони подані в однорідному оточенні і різнобіжними, якщо оточення штрихів протилежно спрямоване. Усе це – яскраві приклади зовнішніх впливів на процеси сенсорної перцепції.

З приведених ілюзій і багатьох інших можна робити висновки про те, що світлове подразнення на сітківці само по собі ще не визначає образ сприйняття. Це означає, що властивості елемента чи частин цілого не визначені однозначно тільки місцевими подразненнями органів чуття. Сенсорне і смислове у сприйманні варто розрізняти. Змістовно-сміслова складова перцепції все ж більше тяжіє до екопсихологічного контексту, бо це є предмет впливів, предмет екологічної психології.

У сприйнятті частини якого-небудь цілого відзначено, що воно залежить від того, чим воно було б усередині іншого цілого. Проте, цього недостатньо, треба ще зрозуміти, що те ціле являє собою у суб'єктивному образі світу людини. Так, та сама нота в різних мелодіях звучить по-різному, та сама кольорова пляма на різних предметах сприймається по-різному як різними людьми, так і однією й тією ж людиною за різних умов сприйняття. У цьому виявляється вплив цілого на сприйняття окремих частин, але не самого по собі відтвореного з дійсності, а з урахуванням суб'єкта перцепції.

Але, з іншого боку, і окремі частини цілого можуть впливати на сприйняття всієї структури. Так, правильно буде сказати, що та сама нота в різних мелодіях отримує нові відтінки, але вірно буде і стверджувати те, що зміна якої-небудь ноти чи введення нової ноти в мелодію може не тільки додавати новий відтінок цій мелодії, але й зовсім змінювати мелодію. Знову ж таки, усе це об'єктивне надзвичайно суб'єктивоване. При цьому значимість різних частин усередині цілого, звичайно, різна, перш за все, для різних людей. Зміна деяких частин не зробить скільки-небудь помітного впливу на враження від цілого, а зміна інших може і-

точно змінювати уявлення про ціле. Тут проявляються як загальні принципи і закономірності перцептивної сфери психічної діяльності, так і суб'єктивні, екопсихологічні закони, що надходять від центробіжних, особистісних впливів та опосередкувань.

Для правильного розуміння цієї проблеми в загальній психології, здебільшого, робиться наголос на зовнішньому контурі опосередкувань людського сприйняття частин і цілого: на їх структурі, організації, цілісності, гештальті. Тому стверджується, що сприйняття цілого фактично визначається сприйняттям частин – не усіх без винятку, а основних, пануючих у даному конкретному випадку. Так ми можемо не помітити пропуск чи помилку у написанні якої-небудь букви в слові, тому що при читанні ми орієнтуємося на загальну, звичну для нас структуру слова в цілому. Але розпізнавання цієї цілісної структури слова у свою чергу опирається на окремі пануючі в ньому букви, від яких залежить уся "структура" слова. У більш-менш довгому слові можна не помітити пропуск букви, що не змінює скільки-небудь помітно загальної форми слова, але пропуск букви, що виступає вгору чи вниз рядка, здебільшого все ж впадає в око. Причина в тому, що сама структура, враження від структури цілого значною мірою залежить від виступаючих з рядка букв і їх розташування в ряду інших. Таким чином, для сприйняття істотна єдність цілого і частин, єдність аналізу і синтезу є основою зовнішнього впливу на процеси перцепції. Це все так, але у самому загальному плані. Ту саму пропущену букву легше помічає грамотна і досвідчена в письмі людина, ніж та, що рідко читає й пише. Заміну ноти в мелодії миттєво помічає музикант і не помічає пересічна людина, яка не розуміється в нотній грамоті. Тут варто було б враховувати і впливи, що надходять від аналітико-синтетичної діяльності мислення, уваги, уяви, пам'яті, сенсорної організації перцептивної сфери психіки, суб'єктивного досвіду, що потребує спеціальних екопсихологічних досліджень.

Звичайно, у цьому переліку фактів спостереження впливів можна продовжувати, але і наведених достатньо, щоб окреслити саму проблему, загострити на ній дослідницьку увагу екопсихологів та перейти до попередніх висновків.

1. Категорія впливів здебільшого вивчалася і вивчається традиційно в загальній, педагогічній та соціальній психології і є мало дослідженою в екологічній психології. В екопсихологічному контексті дане явище психіки посідає ключове, методологічне значення тому, що змістовно наповнює основну сутність екологічної свідомості – її причетність, компліцитність, уособленість світосприйняття.

2. Дослідження впливів, як правило, спрямовуються у площину інтенційованості та результативності їх наслідків, переважно обмежуються соціальними та міжособистісними проявами і недостатньо з'ясовують їх операційну та функціональну складову у внутрішній організації психіки.

3. Для екологічної психології важливого значення набувають впливи середовища у широкому контексті (як займенник від загальної психології), проте особливої уваги заслуговують дослідження впливів, що надходять зі сторони механізмів, функцій і властивостей психіки взагалі та свідомості, зокрема, як і характерні закономірності усвідомлюваних та позасвідомих впливів екзогенного чи ендогенного походження.

4. Даним теоретичним дослідженням встановлено, що екопсихологічна сутність впливів може проявлятися на різних рівнях організації: *неусвідомлюваної рефлексії* (наслідування, навіювання, стереотипії), *рівню усвідомлень* (осмисленностей, критичних оцінювань) та *аналітико-синтетичних, перцептивних, аттенційних (увага) опосередкувань* того, що суб'єктивно сприймається і спроможне створювати чи видозмінювати образи, ідеї, цінності, викликати зміни психічних станів, переживань, ставлень.

5. Впливає на психіку не все, що сприймається, а лише те, що має для людини значення, що переживається або викликає ефект новизни, несподіваності, як і те, що зовні гармонійно або дисгармонійно, плине від законів гештальту сенсорного сприйняття дійсності.

6. Надзвичайно важливими ланками екопсихологічного феномену впливів є внутрішні механізми психіки (увага, сприймання, уява, мислення, досвід, і т. ін.) в опосередкованості їх зовнішньою атрибутивністю відтвореної дійсності.

7. Категорія впливів для екологічної психології є мало вивченою сферою і потребує спеціальних методологічних, науково-теоретичних та емпіричних, у тому числі експериментальних, досліджень.

Література

1. Балл Г. А, Бурьгин М. С. Анализ психологических воздействий и его педагогическое значение // Вопр. психол. 1994.- № 4.- С.56 - 66.
2. Гальперин П.Я. Основные результаты исследований по проблеме «Формирование умственных действий и понятия». М.: Изд-во МГУ, 1965.
3. Гальперин П. Я. Кабыльницкая С. Л. Экспериментальное формирование внимания. М., 1974.
4. Доценко Е. Л. Манипуляция: психологическое определение понятия // Психол. журн. 1993. -Т.14.- № 4. - С.132 - 138.
5. Ковалев Г. А. Три парадигмы в психологии — три стратегии психологического воздействия // Вопр. психол. 1987. - № 3. - С.41 - 49.
6. Ковалев Г. А. О системе психологического воздействия // Психология воздействия (проблемы теории и практики). М., 1989.
7. *Психология человека* от рождения до смерти / Под общ. ред. А.А.Реана. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2001. – 566 с.
8. Скребець В.О. Екологічна психологія у віддалених наслідках екотехногенної катастрофи. Монографія. – К.: Видавничий дім «Слово», 2004. – 440 с.
9. Старовойтенко Е. Б. Духовные влияния как основа воспитания и саморазвития личности // Психол. журн. 1992. - Т. 13. - № 4. - С.95 - 98.
10. Токарева М.Ю., Донцов А.И. Меньшинство как источник социального влияния // Вопр. психол., 1996, - № 1, - С.51 – 62
11. Швалб Ю.М. Теоретические проблемы структурирования сфер жизнедеятельности личности //Актуальні проблеми психології: Екологічна психологія . Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С.Костюка АПН України / За ред. С.Д.Максименка. – К.: Логос, 2007. – Вип. 10. – Т. 7. - С.439 -450.